

Al-Kindi

UDK 1 Al-Kindi
140.8

Ebu Jusuf Jaqub bin Ishāq Al-Kindi poznat je pod nadimkom "arapski filozof". Shodno dokazima i svjedočanstvima koje posjedujemo, Al-Kindija se smatra prvim filozofom i naučnikom islamskog svijeta i ujedno naučnikom koji je vladao svim znanstvenim oblastima. On je u različitim naučnim disciplinama napisao brojne traktate, kao što su to traktati iz teozofije, prirodnih nauka, matematike, astronomije, medicine i muzike. Među Arapima on se spominje i kao astronom najvišeg ranga. Nakon "prevodilačkog pokreta", Al-Kindi je napisao prva originalna filozofska djela u islamskom svijetu, a njegova filozofska misao zasniva se na peripatetičkoj filozofiji.

Gljučne riječi: Al-Kindi, filozofija, peripatetička filozofija, islam

Abu Yusuf Yaqub bin Ishaq al-Kindi is known by his nickname "Arabic philosopher". According to the evidence and testimonies we have, Al-Kindi is considered to be the first philosopher and scholar in the Islamic world and, at the same time, the scholar that mastered all scientific fields. He wrote numerous treatises in different scientific disciplines, such as theosophy, natural studies, mathematics, astronomy, medicine and music. Among Arabs he is mentioned as the astronomer of the highest rank. After "the translation movement", al-Kindi wrote the first original philosophical works in the Islamic world, and his philosophical thought is based on peripatetic philosophy.

Keywords: Al-Kindi, philosophy, peripatetic philosophy, Islam

Životopis

Al-Kindi je bio porijeklom iz plemena Kindah koje je nastanjivalo južni dio Arabijskog poluostrva i koje je u civilizacijskom pogledu bilo naprednije od ostalih plemena tog područja. Značajan broj pripadnika ovog plemena kasnije je emigrirao u Irak (Babilon) i u toj zemlji proveo duži vremenski period.

Al-Kindi se rodio u Kufi krajem drugog hidžretskog stoljeća. Njegov otac, Ishāq bin Sabāh, je u doba vladavine abbasidskih halifa Al-Mahdija i Hārūn Er-Rešīda bio namjesnik Kufe, a njegovi pradjedovi su vladali plemenom Kindah i južnim područjima Arabijskog poluostrva. Tačan datum rođenja i smrti Al-Kindija nam nije poznat, jedino znamo da se rodio oko 185. h. g., a prevladava mišljenje da je na drugi svijet preselio 252. h. g.¹

Kao i u vezi sa njegovim rođenjem i preseljenjem, informacije koje posjedujemo u vezi sa obrazovanjem, odgojnom pozadinom i moralnim osobenostima Al-Kindija su oskudne. Po svemu sudeći, on se preselio iz Kufe u Basru i u Basri, a potom i u Bagdadu, dakle u kulturnim centrima svoga vremena, učio neke nauke. Nije nam poznato do kada je Al-Kindi ostao na dvoru halife i kakav je položaj imao.

Nakon "prevodilačkog pokreta", Al-Kindi je napisao prva originalna filozofska djela u islamskom svijetu. Spadao je među ličnosti koje su podupirale i pomagale prevodilački pokret i bile zagovornici ulaska grčkih i indijskih djela u islamski svijet. Smatra se da je bio prvi muslimanski filozof; međutim, u raspravi o Al-Fārābiju bit će potrebno još jednom osvrnuti se i razmotriti pitanje da li je Al-Kindi utemeljitelj islamske filozofije ili je to ipak Al-Fārābi.

Nisu nam poznati njegovi učitelji, ali možemo navesti imena učenjaka za koje se zna da su bili njegovi učenici, kao Abū-l-Abbās Ahmed bin Tayyib

Sarhasī (rođen 286. h. g.), Abū Yezīd Ahmed bin Sehl Balhī (rođen 322. h. g.) i Abū Mašar Balhī (rođen 272. h. g.).

Al-Kindi je potkraj svoga života bio izgnan iz palače abbasidskih halifa, tokom vladavine Mutevekkila oduzeti su mu svi njegovi spisi i knjige, a i njegova lična biblioteka je bila zaplijenjena. (...)

Al-Kindi je i autor rječnika pod nazivom *Risaletu fi hududi-l-ešja ve rusumihe*, tj. *Poslanica o definicijama i deskripcijama stvari*, prvog filozofskog rječnika na arapskom jeziku u islamskom svijetu.² Iako su Al-Kindiju prijevodi brojnih filozofskih djela pripisani i greškom, mi ga nastavljamo smatrati prvim autorom arapskih stručnih termina koji su stajali naspram grčkih filozofskih izraza, a također i prvim znanstvenim redaktorom islamskog svijeta. Naime, činjenica je da on nije nikada izravno pristupio prevodnju tekstova, ali mnoga bitna filozofska djela prevedena su na arapski jezik na njegov zahtjev i pod njegovim znanstvenim nadzorom, a on je isto tako igrao aktivnu ulogu u pročišćenju i sažimanju prevedenih izvornih filozofskih tekstova. Najznačajnije djelo na čijim početnim stranicama susrećemo ime Al-Kindija kao glavnog redaktora i lektora je djelo *Usuludžijā*³, koje je imalo ogroman utjecaj na potonje muslimanske mislioce.

Shodno dokazima i svjedočanstvima koje posjedujemo, Al-Kindi se smatra prvim filozofom i naučnikom islamskog svijeta i ujedno naučnikom koji je vladao svim znanstvenim oblastima. On je u različitim naučnim disciplinama napisao brojne traktate, kao što su to traktati iz teozofije, prirodnih nauka, matematike, astronomije, medicine i muzike. Među Arapima on se spominje i kao astronom najvišeg ranga.

Tokom više od pola posljednjeg stoljeća, među muslimanima, posebno među Arapima, uočava se ozbiljno nastojanje u smislu upoznavanja i analize Al-Kindijevih djela. Opširan analitički

¹ Postoje određene sumnje i razilaženja u vezi sa datumom njegova rođenja koje se dogodilo između 180. i 185. h. g., kao i u vezi datuma njegove smrti koja se dogodila između 252. i 260. h. g.

² *Risaletun fi hudūd al-ašyā' va rusumiba*.

³ Djelo pogrešno pripisano Aristotelu. Nosi i naslov *Ketāb ar-rubūbiyyah (Knjiga o Božijem gospodarstvu i vlasti)*.

uvod Muhammed Abdu-l-hadi Ebu Rīdahā na Al-Kindijeve poslanice još uvijek privlači pažnju svakog istraživača koji ima namjeru baviti se Al-Kindijevom mišlju. Među najopsežnija i najiscrpnija publicirana djela o Al-Kindiju spada i djelo pod naslovom *Al-Kindi ve ārā'ehu-l-felsefijetu*, tj. *Al-Kindi i njegova filozofska misao*, koju je napisao Abdurrahman Šah Veli.⁴

Osobenost Al-Kindijeve znanosti

Najznačajnijom Al-Kindijevom znanstvenom osobenošću možemo smatrati njegovu pionirsku raspravu o skladu vjere i filozofije. Naime, rasprava o saglasnosti razuma i vjere (*šerijata*) uopće započela je Al-Kindijevom angažiranošću na ovom polju, a njegovo mišljenje se općenito ubraja među najznačajnija mišljenja u vezi s ovim pitanjem. On je u odgovoru na ateističku, manihejsku, agnostičku misao napisao više radova, tako da ga zbog toga možemo smatrati i teologom (*mutekellimom*) i filozofom. Njegovo teološko držanje i filozofsko pristupanje jasno se osjećaju u njegovim raspravama o vremenitom nastanku (*hudūs*) i ograničenosti (*tanāhī*) svijeta, a posebno u raspravi o Bogu.

(...) Kao osobenost Al-Kindijeve misli nije od zanemarivog značaja činjenica da je on pri određenim filozofskim pitanjima, za koja je smatrao da se kose sa religijskim datostima, sačuvao svoj respekt prema religijskom kanonu, ne obazirući se na uobičajeno filozofsko stajalište, za koje je smatrao da je suprotstavljeno vjeri.

Druga Al-Kindijeva znanstvena osobenost je njegova sveobuhvatna erudicija. On je bio čovjek čije znanje je obuhvatalo sve nauke, tako da se može kazati da je on bio paradigma znanja svoga doba.

Uprkos svemu tome, njega ne smatraju inovativnim genijalcem. Mi, budući da nam nisu dostupna njegova glavna djela u vezi s tim, nismo u stanju iznijeti svoj sud,

ali nam je svejedno jako teško prihvatiti kritike o njegovoj nedovoljnoj upućenosti u logiku i slabostima u postupku dokazivanja demonstrativnim argumentima. Ovakve optužbe prvi put su iznesene od strane Qāzī Sa'īd Andalusija (462. h. g.), približno dva stoljeća nakon Al-Kindijeve smrti, u djelu *Tabaqātu-l-umem*. Prema stanovištu Qāzī Sa'īda, upravo je ova "činjenica" bila razlog da on u potpunosti izgubi svoj ugled kod naroda i kod mislilaca i da ne bude smatran značajnom ličnošću. Qāzī Sa'īd se ne zaustavlja na ovome već Al-Kindiju pripisuje i neka manjkava i od istine daleka mišljenja, kao, naprimjer, da su mnogi od njegovih argumenata ili sofistički ili retorički.

Istraživači su u vezi sa ovakvim stavovima iznijeli svoje sudove, no ovdje nije ni mjesto ni prilika da se bavimo njima.⁵ Da bismo shvatili zašto je ovakvo mišljenje teško prihvatljivo, uputno je prvo pogledati riječi istraživača i analitičara Al-Kindijevih spisa, Abu Ridea, izrečenih u odbranu Al-Kindija. On kaže: "Nije baš lahko shvatiti šta je razlog Sa'īdovog potcjenjivanja, posebno kada znamo da je Al-Kindi vodio računa o logici."⁶

Iako je samo manji dio djela ovog filozofa dospio do nas, i u ovo malo mi nailazimo na primjere koji ukazuju na njegov snažan interes i obzir prema matematici i logici. Naprimjer, on u poslanici pod nazivom *Fi idāhi tenāhī dżurmu-l-alem* kaže: "Ko ne ovlada tehnikama matematike i ne bude stručan u logičkom argumentiranju, bit će izložen pogrešnim pretpostavkama." Ukratko, moguće je pronaći brojne pokazatelje koji diskreditiraju sud gospodina Qāzī Sa'īda.⁷

Posljednja Al-Kindijeva znanstvena osobenost, veoma bitna za poznavanje njegove misli, jeste sintetički karakter njegove filozofije,⁸ koja predstavlja spoj Aristotelove filozofije prenesene i protumačene od strane aleksandrijskih komentatora, neoplatoničke filozofije i islamskog učenja. Ovaj spoj će nam biti shvatljiv ako uzmemo u obzir

⁴ Ova knjiga je u stvari autorova doktorska disertacija koja je odbranjena na Univerzitetu Al-Azhar; pogledati: Abdurrahman Šah Veli, *Al-Kindi wa ārā'ehu al-falsafiyah*.

⁵ Pogledati: *Al-Kindi mekānetubu 'inde moverrihiyyu-felsefētil-ara-biyyeti*, str. 116-128.

⁶ *Resāyelu Kindi al-falsafiyah, Predgovor*, str. 12. Napominjemo da je ove riječi gospodin Ebu Ride izrekao 1950. godine, nakon što se upoznao sa Al-Kindijevim spisima. Pogledati: *Resāyelu Kindi al-falsafiyah*, str. 125.

⁷ Pogledati: Abu Ride, *Resāyelu Kindi al-falsafiyah*, str. 187.

⁸ Misli se na značenje filozofije u širem smislu, tj. filozofije koja obuhvata sve zbiljske nauke.

Al-Kindijevu historijsku i geografsku poziciju, a o njegovom postojanju ćemo se osvjedočiti iščitavanjem i studiranjem njegovih malobrojnih sačuvanih djela.

Za bolje upoznavanje sa znanstvenim stanovištima i specifičnostima ovog mislioca neophodna je analiza njegovog filozofskog mišljenja, o čemu će neizravno biti riječi u narednoj raspravi.

Al-Kindijeva filozofska misao

Pošto se smatra da je Al-Kindi prvi islamski filozof, upravo zbog toga je i analiza svih njegovih filozofskih stanovišta iznimno bitna, što nije slučaj sa kasnijim filozofima kod kojih je potrebno uzeti u obzir i razmotriti samo njihova specifična mišljenja. U vezi s Al-Kindijem potrebno je također raspravljati i o tome koja su njegova stanovišta originalna, a koja usvojena. U ovom sažetom prikazu, naravno, nemoguće je obuhvatiti sve njegove misli, iz istih razloga iz kojih se nije bilo moguće više posvetiti prethodnoj raspravi. Stoga, kako bismo imali jednu istovremeno ilustrativnu, korisnu i konciznu raspravu, čini se da je najbolje napraviti jednu opću klasifikaciju Al-Kindijevih stanovišta. Taj posao je studiozno i cjelovito uradio doktor Hisam Muhijuddin Al-Alusi, uz opširnu elaboraciju, analizu i raspravu. Prema tome, ono što ćemo u ovom kratkom izvješću, u vezi sa stanovištima Al-Kindija, prezentirati, inspirirano je njegovim istraživačkim radom pod naslovom *Felsefetu-l-Kindi*, tj. *Al-Kindijeva filozofija*.⁹

Sveukupno, Al-Kindijeva stanovišta se, prema tematici koju tretiraju, mogu podijeliti u pet skupina:

1. stanovišta i rasprave koje se mogu elaborirati u okviru općeg naziva "filozofija nauke";
2. stanovišta i rasprave o Bogu i Njegovoj vezi sa svijetom;
3. stanovišta i rasprave o prirodi i prirodnim znanostima;

4. stanovišta i rasprave o nebeskoj sferi, astronomiji i formi svijeta (صورة العالم);
5. stanovišta i rasprave u vezi sa etikom, bez obzira da li se pod tim misli na filozofiju etike ili pak na samu nauku o etici.

Ukratko ćemo se sada osvrnuti na sadržaje svake od navedenih pet skupina stanovišta:

a) Prva skupina

Generalno, u ovoj skupini stanovišta četiri teme privlače pažnju:

- a) podjela i klasifikacija nauka;
- b) pitanja koja se odnose na epistemologiju;
- c) teorijska logika (rasprave o formalnoj i sadržajnoj logici);
- d) praktična logika (metodološke rasprave ili rasprave o naučnoj metodologiji).

Uvažavajući konciznost u prezentaciji sadržaja, jednim shematskim prikazom ćemo se osvrnuti samo na prvu temu, a ostala pitanja ćemo ovoga puta zaobići.

Al-Kindi klasificira nauke na sljedeći način: 1 – vjerske, tj. objavljene nauke (*vahji*); 2 – humana nauka, tj. filozofija; 3 – nauke; 4 – uvod ili propedeutika; 5 – nauke poželjne po sebi; 6 – matematika; 7 – logika; 8 – nauka o brojevima; 9 – geometrija; 10 – astronomija; 11 – muzika; 12 – praktične nauke; 13 – teorijske nauke; 14 – etika; 15 – politika; 16 – metafizika; 17 – nauka o duši; 18 – prirodne nauke.

b) Druga skupina

Ova skupina tretira sljedeće teme:

1. Bog i Njegovi atributi;
2. vremenita stvorenost svijeta i argumenti za postojanje Boga. U ovoj drugoj tematskoj oblasti susrećemo tri vrste argumentacije Božijeg postojanja: a) argument vremenite stvorenosti na temelju ograničenosti tijela, vremena i kretanja; b) argument jedinstva i

⁹ Dr. Hisam Muhijuddin Al-Alusi, *Felsefetu Al-Kindi va arā'ul qudāmiyy wal mobadessin fihi*, str. 428.

- mnoštva; c) argument poretka ili argument uređenja, nakane i volje;
3. kako je Bog stvorio svijet?

c) Treća skupina

Ova skupina Al-Kindijevih stanovišta tretira sljedeće teme:

1. osnovna svojstva prirodnog tijela;
2. duša, kao tema koja podrazumijeva: a) definiciju duše; b) stav da duša nije tijelo; c) razmatranje dualiteta duša-tijelo;
3. vrste duše: biljna, životinjska i ljudska;
4. zaduženja tih vrsta tih vrsta duša;
5. prateća, akcidentalna svojstva prirodnog tijela: prostor, vakuum (*hala'*), potpuna ispunjenost prostora materijom (*mele'*), kretanje, vrijeme.

d) Četvrta skupina

1. Nebeska sfera, njena priroda i forma (okrugla);
2. svijet stvaranja i rastvaranja i tumačenje nekih prirodnih pojava (pojedinačni predmeti rasprave unutar ove tematske cjeline su jako brojni);
3. pitanje stvaranja i kauzaliteta; u ovoj raspravi se govori o vrstama djelovanja i trpljenja, kao i o njihovim bliskim i dalekim uzrocima.

e) Peta skupina

Unutar ove skupine raspravlja se o sljedećem:

1. odnos etike i filozofije uopće;
2. šta je vrlina i koje su njene vrste;
3. spoznaja triju moći duše;
4. definicija filozofije;
5. etičke finese (tretirane u djelu *Risaletu fil-biljeti li daf'il-abzān*).

Al-Kindijeva djela

Al-Kindijeva autorska djela su brojna, ali više od polovine njegovog opusa do nas nije stiglo. Povjesničari filozofije, kako bi odredili broj Al-Kindijevih djela, oslanjali su se isključivo na četiri izvora.

Najstariji od ova četiri izvora je Fihrist od Ibn Nedima (preselio nakon 377. po Hidžri). On je Al-Kindija uvrstio među naturalističke filozofe. Prema izvještaju Ibn Nedima, Al-Kindijeve knjige i traktati sabrani su u 242 sveska i, prema njegovoj klasifikaciji, vezani su za teme: 1 – *Mantik* (logika); 2 – *Felsefeje ula* (uzvišena ili prva filozofija); 3 – *Hesab* (algebra); 4 – *Kurevijjat* (sferna geometrija); 5 – *Musiki* (muzika); 6 – *Nudžum* (astronomija); 7 – *Hendes* (geometrija); 8 – *Tibb* (medicina); 9 – *Tendžim (abkamijjat)*; 10 – *Kelam (teologija)*; 11 – *Nefsijjat* (psihologija); 12 – *Sijaset* (politika); 13 – *Asar ulvi (abdasiijat)*; 14 – *Eklīmšenasi* (klimatologija); 15 – *Tekaddumijjat* (predviđanja budućih događaja).

Ostala tri izvora su: 1) *Tabakatu-l-umem* od Ibn Sa'id Andalusija (preselio 462. g. po Hidžri); 2) *Abbaru-l-ulema biabbaru-l-hukema* od Quftija (preselio 646. g. po Hidžri). On je, držeći se metode Ibn Nedima, iznio drugačiju listu od one Ibn Sa'idove za Kindijeva djela; 3) *Ujunu-l-enbai fi tabakatu-l-etibba* Ibn ebi Esiba' (preselio 668. g. po Hidžri).

Na početku druge polovine 19. stoljeća evropski istraživač Gustav Flugel, uspoređujući i korigirajući prijašnje izvore, navodi brojku od 256 djela koja pripadaju Al-Kindiju.

Od Al-Kindijevih sačuvanih traktata manje od deset ih je još uvijek u rukopisu, dok su ostali redigirani i štampani. Najvažnija njegova do danas štampana djela jesu: 1 – *Kitab fi felsefetil-ula*; 2 – *Risaletu fil-akl*; 3 – *Risaletu fi hududil-ešjai ve rusumuhe*; 4 – *Risaletu fi kemmijjeti kutubu Aristu*; 5 – *Risaletu fil-bileti lidef'il-abzan*. Zahvaljujući trudu doktora Abu Ride, prvi put je redigirano i objavljeno 25 traktata, tako da se može reći da njemu pripadaju najveće zasluge za korekciju i oživljavanje Al-Kindijevih djela.

Al-Kindijeva objavljena djela ukupno dostižu brojku od 44, među kojima naročito vrijedi izdvojiti dva: 1. *Usūlūdžijā*; 2. *Al-Hajru-l-mabz*, znan kao *Kitabu-l-ilel*.

Izdvojiti ćemo i sedam Al-Kindijevih neobjavljenih djela: 1 – *Risaletu fi ihtijaru-l-umem*; 2 – *Risaletu fi istdžabetu-l-dua*; 3 – *Risaletu fi istibradžu-l-ma'na*; 4 – *Makaletu fi tehavilus-sinin*; 5 – *Risaletu fi zatuš-ša'betejn*; 6 – *Risaletu fiš-šuaat*; 7 – *Kitabu fi sanaatu-l-kubra*.¹⁰

Al-Kindijev doprinos islamskoj filozofiji

Svi autoriteti se slažu da je Al-Kindi odigrao ulogu mosta između filozofije i vjere. Njegovi traktati svjedoče da je on ujedno bio i prvi muslimanski pisac filozofije, te jedan od zastupnika stava o podudarnosti puta razuma i filozofskih učenja sa putem vjere i vjerskih učenja.

I pored ovoga, kao što je prethodno ukazano, u dijelu vezanom za Farabija trebat će promišljati o pitanju da li je utemeljitelj islamske filozofije zaista Al-Kindi ili je to ipak Farabi. Druga nedoumica glasi: da li Al-Kindija možemo smatrati začetnikom određene filozofske škole? Odgovor na ova pitanja je ili odričan ili je, u krajnjem slučaju, davanje potvrdnog odgovora na njih veoma teško. U svakom slučaju, ako utemeljiteljem islamske filozofije ipak budemo smatrali Abu Nasra Farabija, onda Al-Kindija moramo ubrojati barem među pionire koji su pripremili uvjete za pojavu islamske filozofije.

Nema, međutim, sporenja oko činjenice da je Al-Kindi prvi muslimanski mislilac koji je uronio u filozofska pitanja i pisao o njima na arapskom jeziku. On je nastojao da filozofske škole koje prije toga nisu bile poznate muslimanima, a među njima posebno Arapima, učini poznatim i da pojasni pitanja koja oni do tada nisu razumijevali. Iako je ovo bio težak zadatak, ipak je Al-Kindi uspio donekle da ga obavi.

Druga veoma važna Al-Kindijeva ostavština je pokušaj naturalizacije filozofskih misli putem kovanja novih termina na arapskom jeziku, u zamjenu za termine

nearapskog porijekla. Može se reći da je Al-Kindi u toj djelatnosti odabrao najbolji metod, onaj koji su prije njega koristili prevodioci. Najprije bi, kako bi pronašao termine, istraživao arapski jezik da bi u njemu pronašao ekvivalente za svaki strani termin (npr. *hikmet* umjesto *filozofija* ili *unsur* umjesto *ustukus* i sl.). Zatim je u svojim spisima pojašnjavao nove termine kako bi um čitaoca upoznao s njima.

Abu Ride u vezi s tim kaže: "Al-Kindi se ističe po tome što, kada mu se javi potreba za kovanjem novih termina, nekada oživljava neku staru riječ koja se više ne koristi, poput riječi *ejs* u značenju *mevdžud*. Zatim tvori množinu za tu riječ u obliku *ejsat*, a onda iz te iste riječi tvori glagol *ejjese*, infinitiv *te'jis*, ismi fail *muejjis*, ismi meful *muejjes*. Zatim, prilikom definiranja novoskovanog glagola kaže: *te'jisul-ejsat an lejse*."¹¹

Al-Kindi također pravi inovacije i u arapskom jeziku. Naprimjer, iz lične zamjenice *huve* derivira glagole *huvijje*, *juhvijje* i *tehvijje*, *jetehevviye*. Treba istaći da je bio stručnjak za arapski jezik. Danas čitaoci, čitajući njegova djela, nailaze na neke derivirane oblike riječi koji im izgledaju čudni, međutim, kada konsultiraju rječnik uvjere se da je upotrijebljen ispravan oblik riječi.¹²

Naravno, neki od termina koje je Al-Kindi koristio kasnije su zamijenjeni drugim terminima. Naprimjer, umjesto *kunije* – *meleke*; umjesto *tinnet* – *hejula* i *madde*; umjesto *mudžerrede* – *mufarika*; umjesto *meijjet* – *mahijjet*; umjesto *hamil* – *kabil*; umjesto *evdžede* – *edreke*; umjesto *kuvvei galebijje* korišteno je *kuvvei gazabijje*. Međutim, to ni u kom smislu ne smanjuje važnost njegovog djela.

Na ono što je najznačajniji Al-Kindijev doprinos islamskoj filozofiji smo se, donekle, osvrnuli u njegovoj biografiji i u ovom dijelu teksta. Iako se u vezi s ovim pitanjem mogu iznijeti i druge činjenice, ipak ćemo se, kako bismo izbjegli nepotrebno proširenje teme, zadovoljiti sa iznesenim.*

¹⁰ Pored veoma korisnih istraživanja i objašnjenja Abu Ridea, u *Resailu al-Kindi al-felsefijetu*, vidi: *Kitabu al-Kindi ve arahu-l-felsefijetu* Šahulija koje je veoma korisno i pogodno djelo za spoznaju ispravnosti Al-Kindijevog učenja.

¹¹ *Resailu al-Kindi al-felsefijetu*, str. 20-21.

¹² Isto.

* Tekst je preuzet iz knjige *Historija islamske filozofije* koja će ubrzo izići iz štampe u izdanju Fondacije "Mulla Sadra". Ovom se prilikom zahvaljujemo uredništvu izdavačke djelatnosti Fondacije "Mulla Sadra" na velikodušno ustupljenom tekstu.